

ARETOLOGICZNE PODSTAWY PEDAGOGIKI

KRZYSZTOF ŚLEZIŃSKI

ARETOLOGICZNE
PODSTAWY PEDAGOGIKI

Kraków–Cieszyn 2016

Copyright © by Krzysztof Śleziński, 2016
Copyright © by Uniwersytet Śląski w Katowicach
Publikacja sfinansowana przez Uniwersytet Śląski w Katowicach

Recenzja naukowa
prof. zw. dr hab. Wiesława Korzeniowska

Opracowanie graficzne i dtp, projekt okładki
Tomasz Sekunda

Zdjęcie na okładce
Rzeźba Arete, Efez, fot. © Carlos Delgado by Wiki Commons

Wydanie I

ISBN 978-83-65432-26-1

Wydawnictwo «scriptum»
Tomasz Sekunda
tel. 604 532 898
e-mail: scriptum@wydawnictwoscriptum.pl

www.wydawnictwoscriptum.pl

Spis treści

Wstęp	7
-------	---

Część pierwsza

Budowanie i ważność podtrzymania świadomości aretologicznej w kontekście kultury śródziemnomorskiej	13
---	----

1. Wybrane dylematy rozumienia rzeczywistości	
a podstawa wychowania	16
1.1. W świecie mitu	16
1.2. Niebezpieczeństwo immanencji rozumu	21
1.3. Aktualność dziedzictwa Hellady	24
2. Poszukiwanie skutecznych wzorców wychowania człowieka i obywatela w starożytności	28
2.1. Wzorce wychowania bohaterskiego	30
2.2. Wypaczone rozumienie cnoty w oświeceniu ateńskim	34
2.3. Pooświeceniowa aretologia	39
2.3.1. Miejsce dzielności w Platońskim wzorcu wychowania	39
2.3.1.1. Problem kwestii platońskiej	40
2.3.1.2. Aksjologiczna geneza teorii idei	46
2.3.1.3. Zmiana Platońskiej koncepcji aksjologicznej	51
2.3.2. Znaczenie dzielności i wychowania w perspektywie Arystotelesowskiego perfekcjonizmu	62
2.3.3. Wychowanie obywatela głównym problemem pedagogiki w starożytności	68
3. Kultura chrześcijańska uzupełnieniem greckiego logosu	70

4. Kształtowanie się polskiego języka aretologicznego. Na przykładzie założeń aretologicznych wychowania Sebastiana Petrycego z Pilzna _____	75
5. Wybrane trudności pedagogiki i potrzeba ich przezwyciężenia _____	87
6. Powrót do realizmu pedagogicznego _____	93

Część druga

Aretologiczny kontekst dla współczesnych propozycji
wychowania moralnego _____

1. Władze poznawcze i pożądawcze oraz ich funkcje _____	99
1.1. Władze i ich funkcje w obszarze ludzkiej psychiki _____	101
1.2. Struktura wychowawcza człowieka w kontekście filozofii klasycznej _____	106
1.3. Rola rozumu i woli w życiu praktycznym _____	111
2. Rodzaje dzielności _____	117
2.1. Roztropność i jej znaczenie w wychowaniu _____	119
2.1.1. Składniki roztropności _____	120
2.1.2. Niedomagania cnoty roztropności _____	123
2.2. Powinności względem siebie – umiarkowanie i męstwo _____	126
2.2.1. Umiarkowanie i cnoty jemu pokrewne _____	127
2.2.2. Męstwo i cnoty jemu pokrewne _____	132
2.3. Sprawiedliwość i cnoty jej pokrewne _____	138
3. Etyka cnót a problematyka pedagogiczna _____	146
3.1. Wybrane elementy współczesnej etyki cnót w perspektywie pedagogiki _____	148
3.2. Wybrane elementy badań aretologicznych Alasdaira MacIntyre'a _____	158
3.3. Trudności filozoficzno-kulturowe w próbach budowania pedagogiki aretologicznej _____	164
Zakończenie _____	171
Aretological bases of pedagogy. Conclusion _____	175
Bibliografia _____	179
Indeks osób _____	197

Człowiek bez wychowania i nauki jest jak dzikie drzewo, jak kwiat polny. Kwiat ten lubo piękny, woni nie ma; drzewo daje owoc, ale cierpki. Dobrze wychowany człowiek jest podobny szczepionemu drzewu, które słodki i smaczny wydaje owoc.

K.F.A.E. Łukaszewski, *Przyjaciel dziecka*¹

Wstęp

Myślenie o celach życia zawsze zajmowało młodego człowieka wkraczającego w świat ludzi dorosłych. Niegodzenie się na pracę w rytmie maszyny przynoszącej jedynie zysk, przejmowanie schematów myślowych ogółu w celu zabezpieczenia się przed krytyką rodzi w nim tęsknotę za jakimś wzorcem, ideałem, który nada poczucie sensu i wyznaczy życiowy cel. Każde pokolenie zaczyna na nowo tę samą pracę nad zrozumieniem tego, co jest w życiu ważne, czy życie ma sens i jaki ma cel. W próbach poznawania samych siebie niekiedy nie można liczyć na wsparcie rodziców, którym przyświeca tylko jeden cel: żeby dziecku niczego nie zabrakło, żeby mu było dobrze, żeby się dobrze w życiu urządziło.

Od pedagogiki oczekuje się gotowych recept na szczęśliwe życie. Jednak wielość systemów pedagogicznych nie jest w stanie zagwaranto-

¹ K. F. A. E. Łukaszewski, *Przyjaciel dzieci czyli Książka do czytania dla katolickich szkół elementarnych*, Berlin 1873, s. 28.

wać, że każdy, przestrzegając wyznaczonych zasad, osiągnie najbardziej upragnione dobro, które będzie jednocześnie spełnieniem jego życiowych oczekiwań. Ciągłe aktualne są pytania: na jakiej teorii etycznej można oprzeć skuteczny program wychowawczy? Czy w dotychczas przyjmowanych systemach wychowania zwraca się wystarczającą uwagę na założenia filozoficzne, które w dostateczny sposób uzasadniają przyjmowane zasady wychowania? Są to jedynie nieliczne pytania, które stawiamy w niniejszej pracy². W udzielaniu odpowiedzi na nie przyjmujemy założenie o nierozzerwalności problematyki pedagogicznej i etycznej. Ma to ogromne znaczenie w przypadku, gdy tę pierwszą będziemy rozumieli jako jedną z najtrudniejszych sztuk, w znaczeniu starogreckiej τέχνη czy łacińskiej *ars*, umiejętnego i celowego kierowania rozwojem człowieka.

Należy zauważyć, iż pedagogika w XVII wieku oddzieliła się od etyki, co zamiast służyć rozwojowi tych dziedzin, doprowadziło do ich ograniczenia. Pedagogika stopniowo zatracala podstawy etyczne, a etyka pozbawiona została obszaru, w którym mogła empirycznie sprawdzać słuszność własnych teorii. Nadal istnieje sytuacja separacji pedagogiki i etyki, chociaż próby połączenia obu dziedzin miały miejsce w XIX wieku. Nauczanie moralne, zaproponowane przez Johanna Friedricha Herbart, łączone było z wychowaniem charakteru, do stawiania się

² Pedagogika rozwijana w Polsce cechuje się otwartością na założenia filozoficzne. Przykładem ścisłego połączenia nauki o wychowaniu z filozofią, a w szczególności etyką, są pedagogicy o różnych poglądach na wychowanie, poczynając przykładowo od Sebastiana Petrycego z Pilzna, a kończąc na Jacku Woronieckim, Janie Legowiczu czy Bogusławie Śliwerskim. Zob. Sebastian Petrycy z Pilzna, *Pisma wybrane*, [t. 1: *Przydatki do Etyki Arystotelesowej*; t. 2: *Przydatki do Ekonomiki i Polityki Arystotelesowej*], oprac. W. Wąsik, Warszawa 1956; J. Woroniecki, *Katolicka etyka wychowawcza*, t. 1–2, cz. 1–2, Lublin 1995. Zdaniem Jana Legowicza: „Wychowanie [...] nie może się odbywać bez odniesień filozoficznych” – J. Legowicz, *O nauczycielu. Filozofia nauczania i wychowania*, Warszawa 1975, s. 5. Z kolei analizy dotyczące problematyki pedagogicznej w naturalny sposób łączą się z analizami filozoficznymi, dlatego badania tego typu Bogusław Śliwerski nazywa „pedagogiką filozoficzną”, zob. B. Śliwerski, *Współczesna myśl pedagogiczna. Znaczenia, klasyfikacje, badania*, Kraków 2011, s. 262.

posłusznym wobec siebie, wobec własnej woli³. Obecnie coraz częściej w pedagogice jest mowa o wychowaniu moralnym, ale przez termin ten rozumie się zazwyczaj wprowadzanie wartości moralnych do edukacji.

Mówiąc o wychowaniu do wartości czy wychowaniu w wartościach, nadal przyjmuje się stanowisko intelektualizmu moralnego wypracowanego w dobie oświecenia, w którym akcentuje się fundamentalne znaczenie wychowania rozumu bez uwzględniania wychowania woli. Wychowanka wprowadza się i zapoznaje ze światem określonych wartości. Czy to jednak wystarcza? Okazuje się, że dobry uczeń zapoznany z odpowiednimi wartościami niekoniecznie jest dobrym dzieckiem. W późniejszym wieku, będąc dobrym studentem, niekoniecznie jest dobrym człowiekiem. Własną pozycję zdobywa chytryością, przebiegłością, a niekiedy oszustwem i takim człowiekiem pozostaje później w pracy zawodowej. Gdzie leży przyczyna takiej sytuacji? Otóż, do tej pory w wychowaniu do wartości czy w wartościach zwraca się uwagę na opanowanie przedmiotu etyki, jakim są wartości, gdy tymczasem w równym stopniu należy zwracać uwagę na kondycję podmiotu moralnego, kondycję moralną wychowanka. W niniejszej pracy dokonamy próby określenia aretologicznych założeń dla pedagogiki. W opracowaniu tym pedagogice przywraca się jej utracone podstawy etyczne.

Przedkładana praca stanowi próbę powrotu do dobrze sprawdzonych zasad pedagogiki klasycznej, która ukształtowała się kulturowo w poszukiwaniu i odkrywaniu prawdy o człowieku spełniającym określone dobro i tworzącym wokół siebie ład i porządek w relacjach z innymi. Pedagogika ta ma swe źródło w realizmie poznawczym, sposobie poznawania i działania oraz realizmie ontologicznym sprowadzającym się do odsłonięcia prawdy o człowieku i jego kondycji psychofizycznej. Pedagogika, przyjmując te założenia, odwołuje się do klasycznych nurtów w filozofii, zapoczątkowanych w starożytności przez Homera, Platona, Arystotelesa, rozwijanych w średniowieczu przez Augustyna

³ J. F. Herbart, *Pedagogika ogólna wywiedziona z celu wychowania*, tłum. T. Stera, Warszawa 2007, s. 47–50; A. Murzyn, *Johann Friedrich Herbart i jego miejsce w kontekście pokantowskiej myśli idealistycznej*, Kraków 2004, s. 46.

z Hippony i Tomasza z Akwinu, a obecnie kontynuowanych w aretologicznych rozważaniach filozofii XX wieku, w szczególności w ramach utylitaryzmu, deontologii czy ciągle rozwijanej od lat 60. etyki cnót⁴. Warto też nadmienić, iż nawet w etykach tzw. niezależnych problematyka kondycji podmiotu moralnego była i jest obecna, przykładem może być Tadeusza Kotarbińskiego koncepcja tzw. opiekuna spolegliwego⁵.

Filozofia praktyczna, zarówno w zakresie etyki, jak i filozofii społecznej, jest wrażliwa nie tylko na problematykę świata wartości, ale także na moralną kondycję podmiotu. Pedagogika, przechodząc w świat nauk społecznych, bazuje na ich założeniach i wypracowywanych w dużej mierze naturalistycznych teoriach. Ważne zatem wydaje się przypomnienie pełnego obrazu filozoficznej dyskusji, jaka miała i nadal ma miejsce w zakresie rozumienia człowieka jako nigdy niedokończonego projektu dążącego do stawania się w pełni zrealizowanym i w pełni zaktualizowanym bytem. Człowiek w poznawaniu siebie samego, realizującego starożytne, wyryte na steli stojącej przed świątynią Apollina w Delfach wezwanie: *γνώθι σεαυτόν*, jest zobowiązany do ciągłej pracy nad sobą, zdając sobie sprawę z potencjalnie tkwiących w nim możliwości, które należy aktualizować, oraz sprawności, które należy doskonalić.

Niniejsza praca składa się z dwóch dopełniających się części. W pierwszej ukazane są historyczne etapy budowania świadomości aretologicznej w starożytności i rozwijania tej problematyki w średniowieczu. W analizach dotyczących dylematów ludzkiej egzystencji, w kontekście kondycji kultury śródziemnomorskiej, zawartych w pierwszej części, chcąc zaakcentować uniwersalność tych zagadnień na przestrzeni wieków, świadomie sięgnięto po styl eseju. Po głębokim zastanowieniu się nad specyfiką tej problematyki można dojść do przekonania, iż wypowiedź w stylu eseju lepiej oddaje ludzkie niepokoje i doświadczane dylematy moralne, które nie są łatwe do ukazania w jedynie teoretycznej, kulturowo-historycznej analizie. Poza tymi nielicznymi wyjątkami

⁴ Za początek współczesnej etyki cnót można uznać wypowiedź Elizabeth Anscombe – zob. E. Anscombe, *Modern Moral Philosophy*, „Philosophy” 33 (1958), s. 1–19.

⁵ T. Kotarbiński, *Medytacje o życiu godziwym*, Warszawa 1976, s. 63–67.

pozostałe rozdziały części pierwszej, o zawartości merytoryczno-problemowej, oparte są na metodzie analityczno-syntetycznej. Przedstawiane w tej części zagadnienia są argumentami ukazującymi potrzebę budowania pedagogiki na założeniach aksjologicznych i aretologicznych. Należy też zdawać sobie sprawę z tego, że pedagogika w starożytności wchodziła w zakres filozofii praktycznej, mieliśmy do czynienia z pedagogami-filozofami, dlatego w pierwszej części pracy jest mowa często o filozofach i refleksji filozoficznej, a rzadziej o pedagogach i refleksji pedagogicznej.

W pierwszej części pracy przedstawiono w sposób bardziej wyczerpujący problematykę aksjologiczną, obecną w Platónskich dialogach. Zwrócono szczególną uwagę na kolejność podejmowanych przez Platóna badań. Jest to uzasadnione próbą wydobycia wielu kontekstów, w których przedyskutowywana jest problematyka aretologiczna. Okazuje się, że początki tej dziedziny wiedzy Platón ściśle łączy z badaniami epistemologiczno-ontologicznymi, a nawet matematycznymi, chcąc tym samym określić właściwą miarę dla każdej idei-dzielności. Krytyczne badania dotyczące Platónskich określeń znaczenia poszczególnych dzielności-idei mają ukazać okoliczności, które stały się podstawą dla klasycznej już Arystotelesowskiej aretologii.

Pierwszą część pracy kończy analiza renesansowej koncepcji pedagogiczno-filozoficznej Sebastiana Petrycego z Pilzna, która jest recepcją Arystotelesowskiej *paidei*. Rzecz o tyle ważna, iż ukazuje pierwszą pełną wersję terminów aretologicznych ujętych w naszym rodzimym języku. Ze względu na liczne niedomagania pedagogiki uwagami objęto również możliwość budowania pedagogiki na założeniach realizmu epistemologicznego i ontologicznego.

O ile w pierwszej części mamy do czynienia z ogólną refleksją etyczno-społeczną uwarunkowaną zmianami kulturowymi w Europie, o tyle druga część jest pogłębioną analizą poszczególnych sprawności, które wymagają doskonalenia. W tej części mowa o naszych władzach poznawczych i pożądanyczych oraz o strukturze życia psychicznego. Mówiąc o sprawnościach, inaczej – dzielnościach czy cnotach, zwraca się

także uwagę na najczęściej pojawiające się wady w ludzkim życiu, które w pracy wychowawczej należy umiejętnie rozpoznawać i korygować. Szczegółowe, krytyczne analizy ukazują ważność problematyki aretologicznej dla opracowywania programów wychowawczych. W tej części pracy omawiana jest również, rozwijająca się od lat 60. ubiegłego wieku, etyka cnót, w celu pozyskania rezultatów jej badań dla pedagogiki.

Niniejsza praca jest monografią autorską z zakresu pedagogiki społecznej. Jej zadaniem jest określenie teoretycznych i praktycznych celów wychowawczych, podanie wskazówek oraz zasad dotyczących tego, w jaki sposób towarzysząc i wspierając wychowanka, z jednej strony należy przezwyciężać wady, a z drugiej – doskonalić poszczególne jego sprawności. W zamierzeniu praca ta ma charakter porządkujący materiał aretologiczny dla potrzeb zbudowania pełnej pedagogiki aksjologicznej, uwzględniającej zarówno świat wartości, jak i kondycję moralną wychowanka ze względu na cele, czyli to, jakie sprawności ma w sobie rozwijać i jakim ma się stać człowiekiem.

Bibliografia

- Abramowiczówna Z., *Najnowsze kierunki w badaniach homeryckich*, [w:] *Hommer*, red. K. Kumaniecki, J. Mańkowski, Warszawa 1974.
- Adamski F. (red.), *Poza kryzysem tożsamości. W kierunku pedagogiki personalistycznej*, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków 1993.
- Adamski F. (red.), *Wychowanie personalistyczne*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2005.
- Adler M. J., *The Paideia Proposal. An Educational Manifesto*, Macmillan, New York 1982.
- Anscombe E., *Modern Moral Philosophy*, „*Philosophy*” 33 (1958).
- Arejos Didymos, *Podręcznik etyki*, tłum. M. Wojciechowski, Wydawnictwo WAM, Kraków 2005.
- Arystoteles, *Etyka eudemejska*, tłum. W. Wróblewski, [w:] tenże, *Dzieła wszystkie*, t. 5, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2000.
- Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, tłum. D. Gromska, [w:] tenże, *Dzieła wszystkie*, t. 5, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2000.
- Arystoteles, *Etyka wielka*, tłum. W. Wróblewski, [w:] tenże, *Dzieła wszystkie*, t. 5, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2000.
- Arystoteles, *Fizyka*, tłum. K. Leśniak, [w:] tenże, *Dzieła wszystkie*, t. 2, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2001.
- Arystoteles, *Metafizyka*, tłum. K. Leśniak, [w:] tenże, *Dzieła wszystkie*, t. 2, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2001.
- Arystoteles, *O cnotach i wadach*, tłum. L. Regner, [w:] tenże, *Dzieła wszystkie*, t. 5, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2000.

- Arystoteles, *O duszy*, tłum. P. Siwek, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1988.
- Arystoteles, *Zachęta do filozofii*, tłum. K. Leśniak, [w:] tenże, *Dzieła wszystkie*, t. 6, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2001.
- Augustyn św., *Soliloquia i inne dialogi o duszy*, tłum. A. Świderkówna, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2010.
- Aureliusz M., *Rozmyślenia*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1987.
- Bała M., Jeziorska J., Zalewska S., *Pokochać mądrość. Zarys dydaktyki filozofii i etyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Wyszyńskiego, Warszawa 2009.
- Baran B., *Postmodernizm*, Wydawnictwo Inter Esse, Kraków 1992.
- Barbour I. G. *Modele, mity, paradygmaty*, Znak, Kraków 1984.
- Bartnik Cz. S., *Personalizm*, Wydawnictwo „Czas”, Lublin 1995.
- Bauman Z., *Kultura i społeczeństwo. Preliminaria*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1966.
- Bednarski F. W. OP, *Zagadnienia pedagogiczne*, Katolicki Ośrodek Wydawniczy Veritas, Londyn 1982.
- Bednarski F. W., *Teologia kultury*, Wydawnictwo „M”, Kraków 2000.
- Bednarski F. W. OP, *Wychowanie młodzieży dorastającej*, Oficyna Wydawnicza Navo, Warszawa 2000.
- Biczyńska J. (red.), *Humaniści o prawach dziecka*, Impuls, Kraków 2000.
- Bieńkowski T. (red.), *Komeński a współczesność*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa 1977.
- Bilicki T., *Dziecko i wychowanie w pedagogii Jana Pawła II – na podstawie encyklik, adhortacji, wybranych listów i przemówień*, Impuls, Kraków 2000.
- Bławat A., *Kultura i sprawy ojczyście w wychowaniu*, [w:] *Naród, wolność – liberalizm*, red. L. Balter i in., Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1994.
- Bocheński J. M., *Polski testament: Ojczyzna, Europa, Cywilizacja*, Wydawnictwo Antyk – Marcin Dybowski, Komorów 1999.
- Borowska T., *Ku komplementarnemu ujęciu losu ludzkiego*, „Edukacja” 60 (1997) nr 4.
- Borutka T., Mazur J., Zwoliński A., *Katolicka nauka społeczna*, Wydawnictwo Paulinianum, Częstochowa 1999.
- Bourke V. J., *Historia etyki*, tłum. A. Białek, Wydawnictwo Krupski i S-ka, Toruń 1994.
- Brandwood L., *The Chronology of Plato's Dialogues*, Cambridge University Press, Cambridge 1990.

- Bronk A., *Rozumienie, dzieje, język. Filozoficzna hermeneutyka H.-G. Gadamera*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1988.
- Bronk A., *Filozofować dziś. Z badań nad filozofią najnowszą*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1995.
- Brückner A., *Dzieje kultury polskiej*. Książka i Wiedza, Warszawa 1958.
- Brühlmeier A., *Edukacja humanistyczna*, tłum. I. Pańczakiewicz, Impuls, Kraków 2000.
- Buber M., *Ja i Ty. Wybór pism filozoficznych*, tłum. J. Doktor, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1992.
- Buczyńska-Garewicz H., *Milczenie i mowa filozofii*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2003.
- Buczyńska-Garewicz H., *Prawda i złudzenie. Esej o myśleniu*, Universitas, Kraków 2008.
- Budzyńska-Daca A., *Cnoty i retoryka w dziele Sebastiana Petrycego z Pilzna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005.
- Burnet J., *Early Greek Philosophy*, The Meridian Library, New York 1957.
- Cairo L., Craig J., *Cross-Age Tutoring. Phase II – An Experiment*, Appalachia Educational Laboratory, Edvantia 2005.
- Carneiro R., *Wolność a wychowanie*, tłum. L. Balter, [w:] *Naród, wolność – liberalizm*, red. L. Balter i in., Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1994.
- Cassirer E., *Esej o człowieku. Wstęp do filozofii kultury*, tłum. A. Staniewska, Czytelnik, Warszawa 1998.
- Chalas K., *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki*, t. 1, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2003.
- Chudy W., *Istota pedagogiki personalistycznej*, „Etos. O Nowej Edukacji” 75 (2006) nr 3.
- Claxton G., *Building Learning Power – helping young people become better learners*, TLO Limited, Bristol 2002.
- Claxton G., *Rozwijanie potencjału uczenia się. Jak pomóc młodym ludziom, aby stawali się lepszymi uczniami*, tłum. L. Wollman, Stowarzyszenie Nauczycieli Edukacji Przedszkolnej, Katowice 2013.
- Collins A., *Processes in Acquiring Knowledge*, Bolt, Beranek and Newman, Cambridge 1976.
- Copleston F., *Historia filozofii*, t. 1, tłum. H. Bednarek, PAX, Warszawa 1998.
- Cyceron M. T., *O mówcy*, tłum. B. Awianowicz, Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2010.
- Cytowska M., Szelest H., *Literatura grecka i rzymska w zarysie*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1981.

- Czerkawski J., *Humanizm i scholastyka. Studia z dziejów kultury filozoficznej w Polsce w XVI i XVII wieku*, KUL, Lublin 1992.
- Dąmbska I., *O etykę nauczania w szkole średniej*, „Przegląd Klasyczny” 9–10 (1936).
- Dąmbska I., *Zarys historii filozofii greckiej*, Instytut Wydawniczy Daimonion, Lublin 1993.
- Dauber H., *Podstawy pedagogiki humanistycznej*, tłum. W. Żłobicki, Impuls, Kraków 1997.
- Delors J., *Edukacja dla przyszłości*, „UNESCO i My” 2 (1996).
- Delpech T., *Powrót barbarzyństwa w XXI wieku*, tłum. W. Dłuski, Media Lazar, Warszawa 2008.
- Dembiński B., *Późna nauka Platona. Związki ontologii i matematyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2003.
- Denek K., *Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1999.
- Diogenes Laertios, *Żywoty i poglądy słynnych filozofów*, oprac. i tłum. I. Krońska, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982.
- Dudzikowa M., *Mit o szkole jako miejscu wszechstronnego rozwoju ucznia. Eseje etnopedagogiczne*, Impuls, Kraków 2001.
- Dymara B. (red.), *Dziecko w świecie współczesnym*, Impuls, Kraków 2001.
- Dzikowska M., *Mit szkoły jako miejsca „wszechstronnego rozwoju” ucznia. Eseje etnopedagogiczne*, Impuls, Kraków 2001.
- Eco U., *Dzieło otwarte. Forma i nieokreśloność w poetykach współczesnych*, tłum. zbiorowe, Czytelnik, Warszawa 1994.
- Edmunds F., *Pedagogika Rudolfa Steinera. Szkoły waldorfskie na świecie i w Polsce*, tłum. A. Konczewska, Wydawnictwo Spectrum, Warszawa 1996.
- Eliade E., *Historia wierzeń i idei religijnych*, t. 1, tłum. S. Tokarski, PAX, Warszawa 1997.
- Fisher R., *Teaching Children to Think*, Nelson Thornes Ltd., Cheltenham 2005.
- Flacelière R., *Historia literatury greckiej*, tłum. P. Sobczak, Wydawnictwo Antyk, Kęty 2004.
- Fontaine J., *Chrześcijańska literatura łacińska. Rys historyczny*, tłum. J. Słomka, Biblos, Tarnów 1997.
- Foot Ph., *Virtues and Vices and Other Essays in Moral Philosophy*, Basil Blackwell, Oxford 1978.
- Foot Ph., *Utilitarianism and the Virtues*, „Mind” 94 (1985).
- Francuz G., *O nową interpretację wychowania*, Impuls, Kraków 1999.

- Fromm E., *Ucieczka od wolności*, tłum. O. i A. Ziemiłscy, Czytelnik, Warszawa 2004.
- Fukuyama F., *Koniec człowieka. Konsekwencje rewolucji biotechnologicznej*, tłum. B. Pietrzyk, Znak, Kraków 2004.
- Gadamer H.-G., *Rozum, słowo, dzieje*, tłum. M. Łukasiewicz, K. Michalski, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1979.
- Gadamer H.-G., *Prawda i metoda. Zarys hermeneutyki filozoficznej*, tłum. B. Baran, Wydawnictwo Inter Esse, Kraków 1993.
- Gajda J., *Teorie wartości w filozofii przedplatońskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1992.
- Gajda J., *Platońska droga do idei. Aksjologiczny rodowód platońskiej ontologii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1993.
- Gajda J., *Gdy rozpadły się ściany świata. Teorie wartości w filozofii hellenistycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1995.
- Gajda J., *Wolność podstawowym warunkiem godności człowieka*, [w:] *Wolność jako wartość i problem edukacyjny*, red. A. M. de Tchorzewski, Wydawnictwo Wers, Bydgoszcz 1999.
- Galarowicz J., *Człowiek jest osobą. Podstawy antropologii filozoficznej Karola Wojtyły*, Wydawnictwo Antyk, Kęty 2000.
- Galarowicz J., *Być ziarnem pszenicznym. Nowa książeczka o człowieku*, Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2006.
- Galston W. A., *Cele liberalizmu*, tłum. A. Pawelec, Znak, Kraków 1999.
- Gałkowski S., *Ku dobru. Aktualność filozofii wychowania Jacka Woronieckiego*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów 1998.
- Gawroński A., *Dlaczego Platon wykluczył poetów z Państwa? U źródeł współczesnych badań nad językiem*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 1984.
- Geach P., *The Virtues*, Cambridge University Press, Cambridge 1979.
- Gilson É., *Historia filozofii chrześcijańskiej w wiekach średnich*, PAX, Warszawa 1987.
- Gilson É., *Tomizm. Wprowadzenie do filozofii św. Tomasza z Akwinu*, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 2003.
- Gnitecki J., *Ontologiczne i aksjologiczne wyzwania współczesnej pedagogiki*, [w:] *Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne*, red. T. Kukułowicz, M. Nowak, Wydawnictwo KUL, Lublin 1997.
- Gopnik A., *Dziecko filozofem. Co dziecięce umysły mówią nam o prawdzie, miłości oraz sensie życia*, tłum. M. Trzcińska, Prószyński i S-ka, Warszawa 2010.

- Gordon T., *Wychowanie bez porażek w praktyce*, tłum. E. Sujak, PAX, Warszawa 1998.
- Gornall S., Chambers M., Claxton G., *Rozwijanie potencjału uczenia się w praktyce*, tłum. L. Wollman, Stowarzyszenie Nauczycieli Edukacji Przedszkolnej, Katowice 2013.
- Granat W., *Osoba ludzka. Próba definicji*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006.
- Gray J., *Liberalizm*, tłum. R. Dziubecka, Znak, Kraków 1994.
- Grzegorzczak A., *Filozofia czasu próby*, Éditions du Dialogue, Paryż 1979.
- Grzegorzczak A., *Etyka w doświadczeniu wewnętrznym*, PAX, Warszawa 1989.
- Grzywak-Kaczyńska M., *Zdrowie psychiczne nauczyciela*, [w:] *Zdrowie psychiczne*, red. K. Dąbrowski, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1985.
- Gutek G. L., *Filozoficzne i ideologiczne podstawy edukacji*, tłum. A. Kacmąjor, A. Sulak, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003.
- Havelock E., *A Preface to Plato*, Harvard University Press, Cambridge Mass. 1963.
- Hayek F. A. von, *Indywidualizm i porządek ekonomiczny*, tłum. G. Łuczkiwicz, Znak, Kraków 1998.
- Hayek F. A. von, *Konstytucja wolności*, tłum. J. Stawiński, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2006.
- Herbart J. F., *Pedagogika ogólna wywiedziona z celu wychowania*, tłum. T. Stera, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007.
- Hessen S., *Podstawy pedagogiki*, tłum. A. Zieleńczyk, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1997.
- Hildebrand D. von, *Fundamentalne postawy moralne*, tłum. E. Seredyńska, Wydawnictwo „W Drodze”, Poznań 1984.
- Homer, *Iliada*, tłum. F. K. Dmochowski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Kraków–Warszawa 1996.
- Homplewicz J., *Wola jako kryterium wolności w procesach wychowania*, [w:] *Wolność jako wartość i problem edukacyjny*, red. A. M. de Tchorzewski, Wydawnictwo Wers, Bydgoszcz 1999.
- Horowiecki J., *Sprawność czy kompetencje moralne?*, „Paedagogia Christiana” 1(2012) nr 29.
- Hume D., *Badania dotyczące rozumu ludzkiego*, tłum. J. Łukasiewicz, K. Twardowski, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1977.
- Hursthouse R., *Applying Virtue Ethics*, [w:] *Virtues and Reasons. Philippa Foot and Moral Theory*, eds. R. Hursthouse, G. Lawrence, W. Quinn, Clarendon Press, Oxford 1995.

- Hursthouse R., *Normatywna etyka cnót*, [w:] *Etyka i charakter*, red. i tłum. J. Jaśtał, Aureus, Kraków 2004.
- Husserl E., *Medytacje kartezjańskie. Wprowadzenie do fenomenologii*, tłum. A. Wajs, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2009.
- Ingarden R., *Księżeczka o człowieku*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1998.
- Jaeger W., *Paideia. Formowanie człowieka greckiego*, tłum. M. Plezia, H. Bednarek, Fundacja Aletheia, Warszawa 2001.
- Jan Chryzostom św., *Cnoty i wady*, oprac. E. Staniek, Wydawnictwo WAM, Kraków 2004.
- Janik J., *Political Concepts and Language of Isocrates*, Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, Kraków 2012.
- Janowski A., *Kierowanie wychowawcze w toku lekcji*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1974.
- Janowski A., *Uczeń w teatrze życia szkolnego*, WSiP, Warszawa 1989.
- Jaśtał J. (red.), *Etyka i charakter*, Aureus, Kraków 2004.
- Jaśtał J., *Natura cnoty. Problematyka emocji w neoarystotelesowskiej etyce cnót*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2009.
- Joachimowicz L., *Seneka*, Wiedza Powszechna, Warszawa 2004.
- Julian Pomeriusz, *O życiu kontemplacyjnym*, tłum. A. Żurek, Wydawnictwo Benedyktynów, Kraków 1998.
- Kant I., *Krytyka czystego rozumu*, tłum. R. Ingarden, Wydawnictwo Antyk, Kęty 2001.
- Kant I., *Krytyka praktycznego rozumu*, tłum. B. Bornstein, Wydawnictwo Antyk, Kęty 2002.
- Kierś B., *O personalizizm w pedagogice. Studia i szkice z teorii wychowania*, Fundacja Servire Veritati IEN, Lublin 2009.
- Kochanowski J., *Wykład cnoty* [w:] tenże, *Dzieła polskie*, oprac. J. Krzyżanowski, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1980.
- Kojs W., *Teorie znaczenia a teoria wielostronnego kształcenia*, [w:] *W kręgu teorii i praktyki kształcenia wielostronnego*, red. T. Lewowicki, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1994.
- Kołąkowski L., *Bajki różne. Opowieści biblijne. Rozmowy z diablem*, Państwowe Wydawnictwo „Iskry”, Warszawa 1990.
- Kołąkowski L., *Mini wykłady o maxi sprawach*, Znak, Kraków 2003.
- Komeński J. A., *Wielka dydaktyka*, oprac. B. Smoluchowski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1956.
- Komeński J. A., *Pampaedia*, tłum. K. Remerowa, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa 1973.

- Komeński J. A., *Unum necessarium czyli Jedyne konieczne*, tłum. J. Sachse, Pracownia Borgis, Wrocław 1996.
- Konarzewski K., *O wychowaniu w szkole*, [w:] *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, red. K. Kruszewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.
- Korczak J., *Prawidła życia*, Wydawnictwo J. Morkowiczowa, Warszawa–Kraków 1930.
- Korczak J., *Wybór pism pedagogicznych*, t. 1–4, Nasza Księgarnia, Warszawa 1958.
- Korzeniowska W., *Mysł pedagogiczna Plutarcha z Cheronei*, [w:] *Paideia starożytnej Grecji i Rzymu*, red. A. Murzyn, Impuls, Kraków 2011.
- Kościelniak M., *Zrozumieć Rogersa. Studium koncepcji pedagogicznych Carla R. Rogersa*, Impuls, Kraków 2004.
- Kostkiewicz J. (red.), *Chrześcijańskie inspiracje w pedagogice*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.
- Kostkiewicz J., *Kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce 1918–1939*, Impuls, Kraków 2013.
- Kot S., *Źródła do historii wychowania*, Nakład Gebethnera i Wolfa, Kraków 1929.
- Kot S., *Historia wychowania. Od starożytnej Grecji do połowy wieku XVIII*, t. 1, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1996.
- Kotarbiński T., *Abecadło praktyczności*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1972.
- Kotarbiński T., *Medytacje o życiu godziwym*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1976.
- Kowalczyk S., *Filozofia kultury. Próba personalistycznego ujęcia problematyki*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005.
- Krasnodębski M., *Człowiek i Paideia. Realistyczne podstawy filozofii wychowania*, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Przymierza Rodzin w Warszawie, Warszawa 2009.
- Krasnodębski M., *O możliwości zbudowania realistycznej filozofii wychowania w oparciu o personalizm i tomizm*, „Horyzonty Wychowania” 18(2009) nr 8.
- Krasnodębski M., *Pedagogika Jacka Woronieckiego i Feliksa Wojciecha Bednarskiego jako egzemplifikacja etyki tomizmu tradycyjnego*, „Studia Elc-kie” 11(2009).
- Krasnodębski M., *Zarys dziejów ateńskiej historii wychowania. Paideia od Sokratesa do Zenona*, Engram – Difin, Warszawa 2011.

- Krasoń K., Szafraniec G., *Dwa światy. Ruch dyrektywny i niedyrektywny jako wizualizacja – odkrywanie – poznawanie*, Impuls, Kraków 2002.
- Kruszewski K. (red.), *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1994.
- Kubok D., *Prawda i mniemania. Studium filozofii Parmenidesa z Elei*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2004.
- Kuhn T. S., *Struktura rewolucji naukowych*, tłum. H. Ostromęcka, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1968.
- Kuhn T., *Droga po strukturze. Eseje filozoficzne z lat 1970-1993 i wywiad-rzeka z autorem słynnej „Struktury rewolucji naukowej”*, tłum. S. Amsterdamski, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2003
- Kumaniecki K., *Historia kultury starożytnej Grecji i Rzymu*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1964.
- Kumaniecki K., *Cyceron i jego współcześni*, Czytelnik, Warszawa 1989.
- Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1993.
- Kunowski S., *Problematyka współczesnych systemów wychowania*, Impuls, Kraków 2000.
- Kupisiewicz Cz., *Szkice z dziejów dydaktyki. Od starożytności po czasy dzisiejsze*, Impuls, Kraków 2010.
- Kurdybacha Ł., *Historia wychowania*, t. 1, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1965.
- Kwaśnica R., *Ku dialogowi w pedagogice*, „Prace Pedagogiczne” 108 (1993).
- Kwiatkowski S. M., Michalak J. M. (red.), *Przywództwo edukacyjne w teorii i praktyce*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2010.
- Kwiatkowski S. M., Michalak J. M., Nowosad I. (red.), *Przywództwo edukacyjne w szkole i jej otoczeniu*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2011.
- Kwintylian M. F., *Kształcenie mówcy*, tłum. M. Brożek, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2002.
- Legowicz J., *O nauczycielu. Filozofia nauczania i wychowania*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1975.
- Leppert R. (red.), *Edukacja w świecie współczesnym. Wybór tekstów z pedagogiki porównawczej wraz z przewodnikiem bibliograficznym i przewodnikiem internetowym*, Impuls, Kraków 2000.
- Lévi-Strauss C., *Antropologia strukturalna*, tłum. K. Pomian, Wydawnictwo PIW, Warszawa 1970.
- Lévi-Strauss C., *Strukturalizm a ekologia*, tłum. J. Kordys, [w:] tenże, *Spojrzenie z oddali*, Wydawnictwo PIW, Warszawa 1993.

- Lewartowska-Zychowicz M., *Homo liberalis jako projekt edukacyjny. Od emancypacji do funkcjonalności*, Impuls, Kraków 2010.
- Lisiecki A., *Życie św. Justyna*, [w:] św. Justyn, *Apologia. Dialog z Żydem Tryfonem*, tłum. A. Lisiecki, Fiszer i Majewski Księgarnia Uniwersytecka, Poznań 1926.
- Łobocki M., *W poszukiwaniu skutecznych form wychowania*, WSiP, Warszawa 1994.
- Louden R. B., *Etyka cnót a stanowisko antyteoretyczne w etyce*, [w:] *Etyka i charakter*, red. i tłum. J. Jaśtał, Aureus, Kraków 2004.
- Louden R.B., *Morality and Moral Theory. A Reappraisal and Reaffirmation*, Oxford University Press, New York 1992.
- Lukaszewski K. F. A. E., *Przyjaciel dzieci czyli Książka do czytania dla katolickich szkół elementarnych*, Wyd. E. S. Mittler, Berlin 1873.
- Lutosławski W., *The Origin and Growth of Plato's Logic*, Georg Olms Verlag, Hildesheim-Zürich-New York 1883.
- MacIntyre A., *Dziedzictwo cnoty. Studium z teorii moralności*, tłum. A. Chmielewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996 [MacIntyre A., *After Virtue. A Study in Moral Theory*, University of Notre Dame Press, Notre Dame 1981].
- MacIntyre A., *Czyja sprawiedliwość? Jaka racjonalność?*, red. nauk. A. Chmielewski, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.
- MacIntyre A., *Trzy antagonistyczne wersje dociekań moralnych. Etyka, genealogia i tradycja*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.
- Malingrey A.-M., *Chrześcijańska literatura grecka*, tłum. M. Starowieyski, Biblios, Tarnów 1995.
- Marcel G., *Być i mieć*, tłum. P. Lubicz, PAX, Warszawa 1986.
- Marcel G., *Tajemnica bytu*, tłum. M. Frankiewicz, Znak, Kraków 1995.
- Maritain J., *Humanizm integralny. Zagadnienia doczesne i duchowe nowego świata chrześcijańskiego*, Katolicki Ośrodek Wydawniczy Veritas, Londyn 1960.
- Marrou H.-I., *Historia wychowania w starożytności*, tłum. S. Łoś, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1969.
- Melosik Z., Śliwerski B. (red.), *Edukacja alternatywna w XXI wieku*, Impuls, Poznań-Kraków 2010.
- Michalak J. M., *Przywództwo i jego wyzwania w warunkach kultury neoliberalnej*, [w:] *Przywództwo edukacyjne w szkole i jej otoczeniu*, red.

- S. M Kwiatkowski, J. M. Michalak, I. Nowosad, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2011.
- Milgram S., *Posłuszeństwo wobec autorytetu*, tłum. M. Hołda, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008.
- Mounier E., *Co to jest personalizm?*, Znak, Kraków 1960.
- Mounier E., *Wprowadzenie do egzystencjalizmów*, Znak, Kraków 1964.
- Murzyn A., *Johann Friedrich Herbart i jego miejsce w kontekście pokantowskiej myśli idealistycznej*, Impuls, Kraków 2004.
- Murzyn A. (red.), *Paideia starożytnej Grecji i Rzymu*, Impuls, Kraków 2011.
- Murzyn A., *Wokół Kena Robinsona kreatywnego myślenia o edukacji*, Impuls, Kraków 2013.
- Muszyński H., *Ideal i cele wychowania*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1974.
- Norris Ch., *Dekonstrukcja przeciw postmodernizmowi*, tłum. A. Przybyśławski, Universitas, Kraków 2006.
- Nowak M., *Podstawy pedagogiki otwartej*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1999.
- Oakeshott M., *Wieża Babel i inne eseje*, tłum. A. Lipszyc, Ł. Sommer, M. Szczubińska, Aletheia, Warszawa 1999.
- Obuchowski K., *Psychologia dążeń ludzkich*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1983.
- Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.
- Olbrycht K., *Prawda, dobro i piękno w wychowaniu człowieka jako osoby*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2000.
- Olbrycht K., *O roli przykładu, wzoru, autorytetu i mistrza w wychowaniu osobowym*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.
- Ostrowska U., *Aksjologiczne aspekty relacji interpersonalnych w edukacji*, Impuls, Kraków 2002.
- Pedersen O., *Konflikt czy symbioza? Z dziejów relacji między nauką a teologią*, tłum. W. Skoczny, Biblos, Tarnów 1997.
- Peeters M.-A., *Globalizacja zachodniej rewolucji kulturowej. Kluczowe pojęcia, mechanizmy działania*, tłum. G. Grygiel, Wydawnictwo Sióstr Loretanek, Warszawa 2010.
- Perelman C., *Imperium retoryki. Retoryka i argumentacja*, tłum. M. Chomicz, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2004.

- Petrycy Sebastian z Pilzna, *Pisma wybrane*, [t. 1: *Przydatki do Etyki Arystotelesowej*; t. 2: *Przydatki do Ekonomiki i Polityki Arystotelesowej*], oprac. W. Wąsik, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1956.
- Platon, *Charmides*, tłum. W. Witwicki, Wydawnictwo Recto, Warszawa 1991.
- Platon, *Eutyfron*, [w:] *Platonis Opera*, t. I, Ch. D. Beck, Lipsiae 1813.
- Platon, *Fajdros*, tłum. W. Witwicki, [w:] tenże, *Dialogi*, Unia Wydawnicza „Verum”, Warszawa 1993.
- Platon, *Gorgiasz*, tłum. W. Witwicki, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1958.
- Platon, *Hippiasz Większy*, tłum. W. Witwicki, Wydawnictwo Recto, Warszawa 1991.
- Platon, *Kratylos*, tłum. Z. Brzostowska, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1990.
- Platon, *Laches*, tłum. W. Witwicki, Wydawnictwo Recto, Warszawa 1991.
- Platon, *Menon*, tłum. W. Witwicki, [w:] tenże, *Dialogi*, Unia Wydawnicza „Verum”, Warszawa 1993.
- Platon, *Państwo*, tłum. W. Witwicki, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1987.
- Platon, *Parmenides*, tłum. W. Witwicki, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1961.
- Platon, *Prawa*, tłum. M. Maykowska, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1960.
- Platon, *Timajos*, tłum. W. Witwicki, [w:] tenże, *Dialogi*, Unia Wydawnicza „Verum”, Warszawa 1993.
- Platon, *Uczta*, *Eutyfron*, *Obrona Sokratesa*, *Kriton*, *Fedon*, tłum. W. Witwicki, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982.
- Popper K. R., *Spółczesność otwarte i jego wrogowie. Urok Platona*, t. 1, tłum. H. Kraheńska, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1993.
- Popper K. R., *Mit schematu pojęciowego. W obronie nauki i racjonalności*, tłum. B. Chwedeńczuk, Książka i Wiedza, Warszawa 1997.
- Popper K. R., *Droga do wiedzy. Domysły i refutacje*, tłum. S. Amsterdamski, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1999.
- Potulicka E., Rutkowiak J., *Neoliberalne uwikłania edukacji*, Impuls, Kraków 2010.
- Reale G., *Platońska krytyka pism i jej podstawy historyczne świadectwa samego Platona: Fajdros i List VII*, tłum. E. I. Zieliński, [w:] *Platon, nowa interpretacja*, red. A. Kijewska, E. I. Zieliński, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1993.

- Reale G., *Treść i znaczenie nauk niepisanych*, tłum. E. I. Zieliński, [w:] *Platon, nowa interpretacja*, red. A. Kijewska, E. I. Zieliński, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1993.
- Reale G., *Historia filozofii starożytnej*, t. 1, tłum. E. I. Zieliński, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1994.
- Retter H., *Komunikacja codzienna w pedagogice*, tłum. M. Wojdak-Piątkowska, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005.
- Ricoeur P., *Język, tekst, interpretacja*, tłum. P. Graff, K. Rosner, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1989.
- Robertson J., *Jak zapewnić dyscyplinę ład i uwagę w klasie*, tłum. K. Kruszewski, WSiP, Warszawa 1998.
- Rodziński A., *Osoba, moralność, kultura*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1989.
- Rogers C.R., *Freedom to Learn for the 80's*, Charles E. Merrill Publishing Company, A Bell and Howell Company, Columbus-Ohio 1983.
- Ross D., *Plato's Theory of Ideas*, Oxford University Press, Oxford 1951.
- Ryle G., *Plato's Progress*, Cambridge University Press, Cambridge 1966.
- Rylke H., Klimowicz G., *Szkoła dla ucznia. Jak uczyć życia z ludźmi*, WSiP, Warszawa 1982.
- Scheler M., *O rehabilitacji cnoty*, tłum. R. Ingarden, S. Kołaczkowski, Instytut Literacki, Suma teologiczna Warszawa 1937.
- Schoenebeck H., *Po tamtej stronie wychowania. Życie w wolności od psychicznej przemocy*, tłum. E. Pastuszek, W. Żłobicki, Impuls, Kraków 1999.
- Scola A., *Doświadczenie człowieka*, tłum. P. Mikulska, Instytut Jana Pawła II KUL, Lublin 2010.
- Seneka, *O życiu szczęśliwym*, [w:] tenże, *Mysli*, wybór, tłum i oprac. S. Stabryła, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1987.
- Simon S. B., Hawley R. C., Britton D. D., *Krystalizacja wartości. Ćwiczenia pisemne dla rozwoju osobowego*, tłum. P. Kwieciński, Wydawnictwo „Edytor”, Toruń-Poznań 1992.
- Sinko T., *Literatura grecka*, Nakładem Akademii Umiejętności, Kraków 1932.
- Sinko T., *Zarys historii literatury greckiej*, t. 1, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1959.
- Śleziński K., *Wolność i tolerancja w kontekście godności bytu ludzkiego*, [w:] *Granice tolerancji a wolność człowieka*, Wydawnictwo Kolegium Nauczycielskie w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała 2006.
- Śleziński K., *Edukacja filozoficzna w teorii i praktyce*, Wyd. Scriptum, Kraków 2012.

- Śleziński K., *Sebastiana Petrycego filozofia wychowania*, „Cieszyński Almanach Pedagogiczny” 1 (2012).
- Śleziński K., *Elementy pedagogiki dialogicznej. Przestrzeń nauczyciel-uczeń w perspektywie relacji Ja-inny*, [w:] *Człowiek w przestrzeni lokalnej – dobre praktyki wspierania rozwoju, aktywizacji i integracji społecznej. Konteksty teoretyczne i społeczno-polityczne*, red. A. Szczurek, B. Chojnacka-Synaszko, J. Suchodolska, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014.
- Śleziński K., *Rozwijanie potencjału uczenia się filozofii*, „Studia z Filozofii Polskiej” 10 (2015).
- Ślipko T., *Trojaki oblicze wolności*, [w:] *Wolność jako wartość i problem edukacyjny*, red. A. M. de Tchorzewski, Wydawnictwo Wers, Bydgoszcz 1999.
- Ślipko T., *Zarys etyki ogólnej*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1984.
- Ślipko T., *Zarys etyki szczegółowej*, t. 1-2, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1982.
- Śliwerski B., *Edukacja autorska*, Impuls, Kraków 1996.
- Śliwerski B., *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Impuls, Kraków 2005.
- Śliwerski B., *Problemy współczesnej edukacji. Dekonstrukcja polityki oświatowej III RP*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.
- Śliwerski B., *Współczesna myśl pedagogiczna. Znaczenia, klasyfikacje, badania*, Impuls, Kraków 2011.
- Slote M., *Etyka cnót – odwołanie się do podmiotu*, [w:] *Etyka i charakter*, red. J. Jaśtał, Aureus, Kraków 2004.
- Śnieżyński M., *Nauczanie wychowujące*, Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 1995.
- Steiner G., *Nauki Mistrzów*, tłum. J. Łoziński, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2007.
- Steiner R., *Filozofia wolności. Zarys podstawy nowoczesnego poglądu na świat. Wyniki badań duszy metodą przyrodoznawczą*, tłum. M. K. Wołowski, Lohengrin-Verlag, Rendsburg 1989.
- Stiglitz J. E., *Globalizacja*, tłum. H. Simbierowicz, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2004.
- Stocker M., *Schizophrenia of Modern Ethical Theories*, „Journal of Philosophy” 73 (1976).
- Stróżewski W., *Wykłady o Platonie. Ontologia*, Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1992.

- Suchodolski B., *Wychowanie dla przyszłości*, Książnica Polska, Warszawa 1947.
- Swieżawski S., *Święty Tomasz na nowo odczytany*, Znak, Kraków 1983.
- Szacki J., *Historia myśli socjologicznej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2007.
- Szkudlarek T., Śliwerski B., *Wyzwania pedagogiki krytycznej i antypedagogiki*, Impuls, Kraków 2000.
- Szlezák T. A., *O nowej interpretacji platońskich dialogów*, Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2006.
- Szołtysek A., *Personalistyczna filozofia wychowania jako fundament edukacji narodowej*, „Edukacja” 64 (1998) nr 4.
- Szostek A., *Doświadczenie człowieka i moralności w ujęciu kard. Karola Wojtyły*, „Znak” 32 (1980).
- Sztobryn S., *Historia wychowania*, [w:] *Pedagogika*, t. 1: *Podstawy nauk o wychowaniu*, red. B. Śliwerski, Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2006.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Znak, Kraków 2007.
- Szudry A., Uzar K. (red.), *Personalistyczny wymiar filozofii wychowania*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2009.
- Szutta N., *Statut współczesnej etyki cnót*, „Diametros” 1(2004).
- Szutta N., *Współczesna etyka cnót. Projekt nowej etyki?*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2007.
- Szutta N., *W kierunku przezwyciężenia schizofreniczności nowożytnych teorii etycznych. Etyka cnót versus aretologia*, „Rocznik Filozoficzny” 57 (2009) nr 2.
- Szutta N. (red.), *Współczesna etyka cnót: możliwości i ograniczenia*, Wydawnictwo Naukowe Semper, Warszawa 2010.
- Szutta N., *Dyskusja z sytuacjonistyczną krytyką etyki cnót. Odpowiedź na zarzut Gilberta Harmana*, „Diametros” 31 (2012).
- Tarnowski J., *Jak wychowywać? Uczyć się od wychowanków (przyjaciół)*, Impuls, Kraków 2005.
- Tarski A., *Pisma logiczno-filozoficzne. Prawda (Semantyczna koncepcja prawdy i podstawy semantyki)*, t. 1, tłum. J. Zygmunt, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1995.
- Tatarkiewicz W., *O doskonałości*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976.
- Tchorzewski A. K. de, *Wolność jako wartość i problem edukacyjny*, [w:] *Wolność jako wartość i problem edukacyjny*, red. A. M. de Tchorzewski, Wydawnictwo Wers, Bydgoszcz 1999.

- Tertulian K. S. F., *Apologetyk*, tłum. J. Sadak, Księgarnia Akademicka, Poznań 1947.
- Theiss W., *Przedmowa do wydania drugiego*, [w:] S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1993.
- Tischner J., *Myślenie według wartości*, Znak, Kraków 1982.
- Tischner J., *Filozofia dramatu*, Znak, Kraków 2006.
- Tischner J., *Spór o istnienie człowieka*, Znak, Kraków 2011.
- Tomasz z Akwinu św., *Kwestie dyskutowane o prawdzie*, t. 1, tłum. A. Anuszkiewicz, L. Kuczyński, J. Ruszczyński, Wydawnictwo Antyk, Kęty 1998.
- Tomasz z Akwinu św., *Suma teologiczna*, Katolicki Ośrodek Wydawniczy Veritas, Londyn 1960–1985.
- Tomasz z Akwinu św., *O nauczycielu*, [w:] tenże, *Kwestie dyskutowane o prawdzie*, t. 1, Wydawnictwo Antyk, Kęty 1998.
- Tomasz z Akwinu św., *O umyśle*, [w:] tenże, *Kwestie dyskutowane o prawdzie*, t. 1, Wydawnictwo Antyk, Kęty 1998.
- Tomasz z Akwinu św., *Traktat o człowieku*, Wydawnictwo Antyk, Kęty 1998.
- Trempała J., *Niedyrektywna edukacja moralna. Strategie prowadzenia edukacji i klasyfikowania wartości*, „Edukacja” (1989) nr 2.
- Wójcik B., *Świadomość ponowoczesna i jej krytyka*, Wydawnictwo Biblos, Kraków 1997.
- Wojtyła K., *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2000.
- Wojtyła K., *Osoba jako podmiot i przedmiot działania*, [w:] tenże, *Miłość i odpowiedzialność*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2001.
- Woroniecki J., *Etyka społeczna* (maszynopis), Magazyn Biblioteki Instytutu Teologicznego w Bielsku-Białej nr 7615.
- Woroniecki J., *Gawęda o gawędzeniu*, Księgarnia Świętego Wojciecha, Poznań 1920.
- Woroniecki J., *Katolickość tomizmu*, Uniwersytet Lubelski, Lublin 1924.
- Woroniecki J., *Umiejętność rządzenia i rozkazywania*, Albertinum, Poznań 1947.
- Woroniecki J., *Wychowanie człowieka*, Znak, Kraków 1961.
- Woroniecki J., *Katolicka etyka wychowawcza*, t. 2, cz. 1, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1995.
- Woroniecki J., *Katolicka etyka wychowawcza*, t. 2, cz. 2, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1995.
- Woroniecki J., *Katolicka etyka wychowawcza. Etyka ogólna*, t. 1, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1995.

- Wright H. W. von, *The Varieties of Goodness*, London 1963.
- Zieliński E. I., *Giovanniego Reale nowa interpretacja myśli Platona*, [w:] *Platon, nowa interpretacja*, red. A. Kijewska, E. I. Zieliński, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1993.
- Zubelewicz J., *Filozoficzna analiza i krytyka pądocentryzmu pedagogicznego*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2008.
- Życiński J., *Trzy kultury*, Wydawnictwo „W Drodze”, Poznań 1990.
- Życiński J., *Medytacje sokratejskie*, Edycja Paulińska, Lublin 1991.
- Życiński J., *Granice racjonalności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993.

Indeks osób

- A**bramowiczówna Zofia 44,
Adams Robert Merrihew 152,
Alkibiades, 38,
Ambroży św. 73,
Amsterdamski Stefan 168,
Anscombe Elizabeth 10, 148, 154,
Anuszkiewicz Adam 105,
Arnim Hans, von 43
Arystofanes z Bizancjum 42,
Arystydes z Aten, św. 71,
Atystoteles 9, 21, 28, 39, 41, 45, 46, 47,
50, 62–66, 72, 75, 77, 88, 95–97,
109, 113, 117, 118, 120, 124, 127,
135, 136, 141, 143, 147, 148, 150,
157, 164, 172, 174
Augustyn z Hippony, św. 9, 73, 74, 75
- B**atory Stefan 84
Bednarek Henryk 36,
Bednarski Feliks Wojciech 96, 97, 112,
138,
Bełch Stanisław 112,
Billing L. 43
Borgia Cesare 125,
Bornstein Benedykt 111,
Brandwood Leonard 43, 44,
Buber Martin 144
Burke Edmund 170,
Burnet John 17,
- C**ampbell Lewis 43,
Chambers Maryl 89,
Chmielewski Adam 31, 32,
Chodkiewicz Jan Karol 81
Chojnacka-Synaszko Barbara 145,
Chryzostom Jan, św. 131,
Chwedeńczuk Bohdan 168,
Claxton Guy 89
Crisp Roger Stephen 152,

- Delpèch Thérèse 20,
 Didymos Arejos 135,
 Diogenes Laertios 42, 51,
 Dłuski Wiktor 20,
 Dmochowski F.D. 32,
 Doktor Jan 144,
 Doris John M. 157,
 Drafus Dorota 32,
- Emilus Lucjusz Paulus 81
 Epiktet z Hierapolis 16,
 Eutyfron 38,
 Evans-Pritchard Edward 160
- Fabiusz Maksimus Cunctator 84, 85,
 Fichte Johann Gottlieb 22,
 Flacelière Robert 37,
 Fontaine Jacques 71,
 Foot Philippy 147
 Fromm Erich 90, 91
- Gaiser Konrad 45,
 Gajda Janina 38, 47,
 Gall Anonim 31,
 Gawroński Alfred 45,
 Geach Peter 147
 Gilson Étienne 96, 104,
 Gliczner-Skrzetuski Erazm 87
 Gomprz Theodor 69,
 Gornall Sarah 89,
 Greenspan Alan 169,
 Gromska Daniela 62,
 Grygiel Grzegorz 21,
- Havelock Eric 44,
 Heraklit z Efezu 42,
 Herbart Johann Friedrich 8, 9, 24, 88,
 Hermann Karl Friedrich 42, 43,
 Homer 9, 31, 32, 44, 163,
 Humbert Jean 43
 Hume David 166
- Hursthouse Rosalind 149, 155
- Ingarden Roman 98, 111,
 Izokrates 21, 30,
- Janell G. 43,
 Jaśtał Jacek 149, 157,
 Jaeger Werner 36, 68, 69,
 Justyn Męczennik, św. 70, 72, 73, 74, 75,
- Kallikles 38,
 Kaluscha Walther 43
 Kant Immanuel 95, 107, 111, 150, 166,
 167,
- Kartezjusz 166
 Katylna Lucjusz 81
 Kijewska Agnieszka 45,
 Klemens Aleksandryjski 74,
 Kochanowski Jan 80
 Kołaczkowski Stefan 98,
 Komeński Jan Amos 88
 Korczak Janusz 24, 163
 Kostkiewicz Janina 94, 98,
 Kot Stanisław 69,
 Kotarbiński Tadeusz 10,
 Kowalik Tadeusz 169,
 Krämer Hans 45, 46,
 Kratylos 47,
 Krońska Irena 42,
 Krzyżanowski Julian 80,
 Ktitiasz 37, 38,
 Kuczyński Leszek 105,
 Kuhn Thomas S. 45, 46,
 Kumaniecki K. 44,
 Kwadratus z Aten, św. 71,
 Kwiatkowski Stefan Michał 92,
- Lawrence Gavin 155,
 Leach S.V. 43
 Ledger Gerard R. 43
 Legowicz Jan 8,

- Leibniz Gottfried Wilhelm 166
Leon XIII (papież) 93
Leonidas 81
Leśniak Kazimierz 41, 47,
Lewartowska-Zychowicz M. 92,
Lisiecki Arkadiusz 73,
Louden Robert 149, 152,
Lutosławski Wincenty 42, 43,
- Łoś Stanisław 70,
Łoziński Jerzy 164,
Łukasiewicz Jan 166,
Łukaszewski Ksawery F.A.E. 7
- M**achiavelli Niccolò di Bernardo dei
125,
MacIntyre Alasdair 31, 32, 33, 36, 147,
151, 152, 157, 158, 162, 165, 167,
170
Malingrey Anne-Marie 71,
Mańkowski Jerzy 44,
Marek Aureliusz 26,
Marrou Henri-Irénée 70,
Marycjusz Szymon 80, 87, 88
Maykowska Maria 70,
Michalak Joanna M. 92,
Mikulska Patrycja 154,
Modrzewski Andrzej Frycz 80, 87
Murzyn Andrzej 9, 89, 91,
- Natorp Paul 43,
Newman John Henry 170,
Nowosad Inetta 92,
- O'Neill Onora 152,
Ostromęcka Helena 45,
- Parry Milman 44,
Pascal Błażej 166
Paweł, św. 23
Pedersen Olaf 18,
- Peeters Marguerite A. 21,
Pius XI (papież) 94
Platon 9, 11, 21, 24, 28, 30, 37–61, 66,
69, 70, 73, 174
Plezia Marian 36,
Pomeriusz Julian 131,
Popper Karl Raimund 168
Potulicka Eugenia 92, 169,
Protagoras z Abdery 35,
- Q**uinn Warren 155,
- R**ailton Peter 152,
Reale Giovanni 35, 45, 46,
Rej Mikołaj 80, 87
Ritter Constantin 43
Ross William David, sir 44, 51,
Ruszczyński Jacek 105,
Rutkowiak Joanna 92, 169,
Ryle Gilbert 44,
- Sachs Jeffrey 169,
Sajdak Jan 71,
Scheler Max 98
Schleiermacher Friedrich 42, 43,
Scola Angelo 154,
Sebastian Petrycy z Pilzna 8, 11, 75–77,
78–80, 82–87, 174
Sinko Tadeusz 41, 43,
Siwek Paweł 41,
Skoczny Władysław 18,
Slotte Michael 152
Słomka Jan 71,
Sobczak Piotr 37,
Sokrates 21, 23, 25, 28, 38, 47, 48, 61, 88,
Spinoza Baruch 166
Staniek Edward 131,
Starowieyski Marek 71,
Steiner George 164,
Stera Teodor 9,
Stocker Michael 149, 150,

- Stróżewski Władysław 42, 44, 53,
 Suchodolska Jolanta 145,
 Szczurek-Boruta Alina 145,
 Sztobryn Sławomir 88,
 Szutta Natasza 149, 150, 152, 154, 156,
- Śleziński Krzysztof 46, 78, 86, 89, 145,
 Śliwerski Bogusław 8, 88,
 Świderkówna Anna 74,
- Tarski Alfred 168
 Tatarkiewicz Władysław 101,
 Tejer Diaz Alberto
 Tennemann Wilhelm Gottlieb 42,
 Tertulian Quintus Septimius Florens 71,
 Thesleff Holger 43
 Tomasz z Akwinu, św. 10, 93-97,
 101-106, 108-111, 112-113, 120,
 126, 127, 138, 141, 143, 147, 148,
 164, 172,
 Trazyllos z Mendes 42,
 Twardowski Kazimierz 166,
- Wade Robert 169,
 Wąsik Wiktor 8, 76,
 Wishart David 43
 Wittgenstein Ludwig 24,
 Witwicki Władysław 28, 33, 48, 51,
 53-55, 58, 59,
 Wojciechowski Michał 135,
 Wojtyła Karol 154
 Wolf Susan R. 152,
 Wollman Lidia 89,
 Wright Georg Henrich, von 147
 Wroniecki Jacek 8, 96, 97, 112, 114, 116,
 120, 125, 126, 127, 132, 134, 136,
 138, 139, 141, 174
 Wróblewski Witold 118,
- Zamoyski Jan 84, 85,
 Zieliński Edward Iwo 35, 45, 46,
 Ziemilska Olga 90,
 Ziemilski Andrzej 90,
 Zygmunt Jan 168,
- Życiński Józef 46,
 Żyrek Antoni 131,

(...) bazę źródłową przygotowanej pracy oceniam bardzo wysoko i zaznaczam, że stanowi ona jej rzetelną podstawę. Autor, wykorzystując wszelkie dostępne dane odtworzył z ogromną dokładnością, szeroko pojęte dzieje i znaczenie aretologii pedagogicznej. Rzetelnie omówione zostały wyniki dotychczasowych badań, zaś baza faktograficzna poszerzona została o liczne dane źródłowe dotąd nie wykorzystane w piśmiennictwie naukowym. Każdy rozdział wskazuje na ogromną erudycję Autora i doskonałą intuicję naukowo-problemową. Stwierdzić zatem można, że (...) praca stanowi sumienną, wiarygodną i wartościową prezentację zagadnień podjętych po raz pierwszy w literaturze naukowej, (...) w formie syntezy. Jest to studium merytorycznie wartościowe, napisane rzeczowo i kompetentnie.

(z recenzji wydawniczej
prof. zw. dr hab. Wiesławy Korzeniowskiej)

wydawnictwoscriptum.pl

ISBN 978-83-65432-26-1

9 788365 432261